

О. О. НАБАТОВА

кандидат економічних наук, доцент
кафедри економічної теорії
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Харків

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито соціально-економічну природу інтелектуального капіталу, виявлено особливості його формування і реалізації в умовах становлення нематеріальної економіки. Проаналізовано інституціональні аспекти формування інтелектуального капіталу. Визначено причини недостатнього рівня капіталізації інтелектуального потенціалу України.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, нематеріальна економіка, інтелектуальна власність, інтелектуальна праця, капіталізація знань.

Постановка проблеми. Нематеріальна економіка як новий тип соціально-економічної системи виникає внаслідок зміни співвідношення і ролі різних факторів виробництва в економічному розвитку. Її рушійною силою та основним економічним ресурсом стає інтелектуальний капітал як капіталізоване знання. Соціально-економічна природа інтелектуального капіталу й особливості його формування та реалізації обумовлюють трансформацію виробничих відносин, насамперед відносин власності. Як зазначає А. Чухно, «економічна теорія, як і фізика на початку ХХ ст., опинилася перед феноменальним фактом — зникненням матерії. Здійснюючи аналіз процесів у фізиці, довели, що матерія не зникає, людство у пізнанні матерії переходить до глибшого розуміння структури елементів і форм її руху. Певною мірою подібні перетворення відбуваються і в економіці. Насамперед, матерія не зникає, оскільки і в

новому суспільстві продовжує функціонувати матеріальне виробництво тільки в іншому інституціональному середовищі» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні підвалини теорії інтелектуального капіталу заклали Т. Стюарт [2], К. Свейбі [3], Е. Брукінг [4], Л. Едвінссон [5], М. Мелоун, Т. Сакайя, В. Іноземцев [6], С. Клімов [7] та інші зарубіжні науковці і практики. Досліджуючи сутність інтелектуального капіталу, вони запропонували своє бачення його структури, визначили особливості функціонування інтелектуального капіталу, обґрунтували взаємозв'язок між накопиченими фірмою знаннями і рівнем її капіталізації, запропонували методи оцінки та управління інтелектуальним капіталом фірми тощо. Серед українських вчених проблеми формування, реалізації та правового захисту інтелектуального капіталу, розкриття його ролі в еволюції економічних систем досліджують В. Базилевич [8], С. Вовканич, Ю. Гава [9], В. Геєць, О. Грішнова [10], О. Кендюхов [11], О. Марченко [12], А. Чухно [1] та ін. Водночас недостатньо дослідженими залишаються інституціональні основи формування й реалізації інтелектуального капіталу у нематеріальній економіці.

Формулювання цілей. Метою роботи є розкриття соціально-економічної природи інтелектуального капіталу, визначення його ролі у формуванні нематеріальної економіки, аналіз особливостей його інституціоналізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах становлення нематеріальної економіки провідними чинниками соціально-економічного розвитку стають інтелектуальні ресурси як сукупність різних форм інформації, знань, умінь, процесів їх передачі та накопичення, а також їх носіїв. Базовими складовими інтелектуальних ресурсів є знання й інформація, які можуть існувати у формі як приватного (ринкового), так і суспільного блага. Приватним благом може бути лише кодифіковане та об'єктивоване знання (програмний продукт, промисловий зразок, наукова розробка, технічне рішення тощо), отримання якого пов'язане зі штучним обмеженням доступу за допомогою ліцензій, паролів, ключів, електронного підпису.

Водночас, як зауважує О. Марченко, «в умовах формування економіки знань факторами виробництва виступають не тільки об'єктивовані знання, які втілюються у матеріальних ресурсах, а й знання суб'єктивні, які перетворюються на безпосередній чинник економічного розвитку» [12, с. 13]. Отже, більша частина знань та інформації має властивості суспільного блага: невиключеність та неконкурентність у споживанні. Можна погодитися з І. Стрілець у тому, що інформації також притаманні властивості мережевих благ [13, с. 12]:

– суттєва економія на масштабі, пов'язана з високими постійними й низькими змінними витратами виробництва. Тобто достатньо дорого створити первинний продукт, але відносно дешево його відтворювати у зростаючому обсязі. Причому ефект масштабу проявляється не тільки з боку пропозиції,

але й попиту. Отже, право власності на інформацію не лише не виключає можливості її максимального поширення, а й передбачає останнє як джерело зростання доходу власника;

– мережеві зовнішні ефекти, коли корисність блага зростає зі збільшенням числа користувачів, що значно модифікує криву попиту;

– ефекти пастки — ефекти переміщення витрат однієї галузі в іншу, що пов'язано з технологічною взаємозалежністю галузей.

Таким чином, властивості знань та інформації як економічних благ свідчать про їх певну двоїстість, що знаходить прояв у їх нетоварному змісті і товарній формі, поширеності та рідкісності, невичерпності та скінченності. За словами В. Іноземцева, «... тут суперечливо поєднується справжня безмежність з рідкістю вищого рівня, об'єктивний характер із безпрецедентним суб'єктивізмом, невідтворюваність із тиражованістю; неекономічна мотивація відкриття знань викликає очевидні і цілком економічні за своєю суттю наслідки» [6, с. 320].

На мікроекономічному рівні інтелектуальні ресурси є джерелом людського капіталу та інтелектуального капіталу фірми, на макрорівні — основою інтелектуального потенціалу суспільства.

Взагалі за своєю природою інтелектуальний капітал є капіталізованим знанням. Проте подальша конкретизація цієї категорії виявляє її неоднозначність. У сучасній економічній літературі можна виокремити такі підходи до аналізу сутності інтелектуального капіталу:

– *ресурсний*, за якого інтелектуальний капітал розглядається як сукупність інтелектуальних нематеріальних ресурсів фірми, а його сутність визначається через розкриття його структури. Так, один із засновників теорії інтелектуального капіталу Т. Стюарт виділяє людський, структурний і клієнтський капітали [2]. Шведський економіст Л. Едвінссон складовими інтелектуального капіталу вважає людський та структурний капітали, поділяючи останній на клієнтський та організаційний [5]. Голова консалтингової компанії The Technology Broker Е. Брукінг ідентифікує чотири категорії нематеріальних активів: людські ресурси, права на інтелектуальну власність, інфраструктура і положення на ринку [4]. К. Свейбі у своїй статті «Теорія фірми, основаної на знаннях» розглядає три групи нематеріальних ресурсів: зовнішню структуру, внутрішню структуру, персональні компетенції [3]. На думку В. Іноземцева, інтелектуальний капітал акумулює наукові та повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі й імідж фірми [6]. Ю. Гава у складі інтелектуального капіталу виділяє людський та технологічний капітали [9];

– *економіко-теоретичний*, що визначає інтелектуальний капітал через його характеристику як особливого виду капіталу, усвідомлення його специфічної ролі у процесі суспільного відтворення. За логікою цього підходу інтелекту-

альний капітал має таку ж економічну природу, що й традиційні види капіталу, тому він розглядається як вартість знань, що може створювати нову вартість. В. Базилевич визначає інтелектуальний капітал як накопичену у процесі інтелектуальної діяльності сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність і використовуються у процесі виробництва та обміну з метою отримання доходу [8]. О. Кендюхов дає узагальнююче визначення інтелектуального капіталу: «це здатні створювати нову вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, виробленими самостійно чи залученими з інших джерел (куплені, орендовані) як засоби створення нової вартості» [11, с. 37];

– *балансовий*, що розглядає інтелектуальний капітал як різницю між ринковою вартістю компанії та балансовою вартістю її активів.

Інтелектуальний капітал досліджується також на мікро- і макроекономічних рівнях. *Інтелектуальний капітал людини* є сукупністю знань, навичок, умінь, здібностей, мобільності і креативності особистості, що забезпечує можливість створення додаткового прибутку. Під *інтелектуальним капіталом фірми* зазвичай розуміють особливе поєднання фірмовоспецифічного людського капіталу (реальні й потенційні інтелектуальні здібності, а також відповідні практичні навички працівників компанії) та структурного капіталу (зв'язки зі споживачами, бізнес-процеси, бази даних, бренди, ІТ-системи тощо). За Л. Едвінссоном, це поняття характеризує здатність фірми трансформувати знання та нематеріальні активи у ресурси, що створюють багатство (й відповідну вартість) за рахунок особливого ефекту від «добутку людського капіталу на структурний». *Інтелектуальний капітал суспільства* розглядається як «сукупність людських, структурних, споживчих, організаційних, процесних, інноваційних та культурних якостей суспільства, набутих через навчання, навички, досвід, що використовуються в ході інтелектуальної діяльності кожним членом суспільства індивідуально або в рамках певного колективу і підвищують ефективність праці» [10, с. 4].

На відміну від фізичного, інтелектуальний капітал має нематеріальну природу (його називають «невидимим активом», хоча інтелектуальні активи можуть набувати матеріальних форм) і низьку ліквідність. Організація володіє інтелектуальним капіталом лише частково — спільно із найманими працівниками, якщо мова йде про людський капітал, і спільно зі споживачами та іншими контрагентами, якщо йдеться про клієнтський капітал. Неконкурентність та просторова незалежність інтелектуальних ресурсів дозволяє використовувати їх одночасно для вирішення декількох завдань. Важливою властивістю інтелектуального капіталу є неадитивність, тобто його вартість не зменшується від того, що його використовують, та не збільшується від того,

що у нього інвестують. Л. Едвінссон, підкреслюючи тісну взаємозалежність і нелінійність зв'язків між окремими елементами інтелектуального капіталу, зазначив, що вартість його компонентів треба не додавати, а множити [5]. Тоді очевидно, що перетворення вартості одного з них на нуль призводить до обернення на нуль вартості всього інтелектуального капіталу.

Регулярну оцінку інтелектуального капіталу різних країн з 2004 р. здійснюють міжнародні організації — Світовий банк і Світовий економічний форум. Проте більш комплексними вважаються оцінки зарубіжних науковців, які досліджують інтелектуальний капітал певних груп країн. О. Грішнова та А. Козловський, використавши методика Є.-Ю. Лінь, провели оцінку інтелектуального капіталу України. Згідно з цією методикою індекс інтелектуального капіталу для країни розраховується на основі системи показників людського, ринкового, процесного, фінансового капіталу та капіталу оновлення. Для України цей індекс склав 22,14 бали (38 місце у світі), що свідчить про 1,5–2-разове відставання нашої країни від країн-лідерів — Фінляндія — 39,03 (1 місце), Норвегія 35,45 (9 місце), Німеччина — 33,48 (15 місце), Франція — 31,24 (20 місце). Росія у цьому рейтингу посідає 32 місце, Польща — 33 з індексами 23,65 та 23,59 відповідно [10, с. 9].

Основними причинами відставання показників накопичення інтелектуального капіталу в Україні, на наш погляд, є, по-перше, розрив між сферою освіти, де відбувається формування інтелектуальних ресурсів, та потребами сфери виробництва, де ці ресурси трансформуються в інтелектуальний капітал; по-друге, низька питома вага високотехнологічних галузей у структурі української економіки, що зумовлює відповідну низьку зайнятість та обмежує можливості реалізації інтелектуальної праці і капіталізації інтелектуальних ресурсів; по-третє, низький рівень інноваційної активності економічних суб'єктів внаслідок їх переважної орієнтації на отримання доходів від перерозподілу власності і доходів; по-четверте, величезне соціально-економічне розшарування населення, що суттєво обмежує можливості переважної більшості домогосподарств інвестувати у людський капітал; по-п'яте, незахищеність права інтелектуальної власності, низький рівень інституціоналізації процесу комерціалізації знань.

Формування й використання інтелектуального капіталу відбувається шляхом використання інтелектуальних ресурсів у процесі виробництва нової вартості, створення інтелектуального продукту та отримання доходу на інтелектуальний капітал. Як зазначає І. Шовкун, слід виокремлювати два аспекти одержання комерційної користі — створення інтелектуальної вартості та її екстракція. Створення вартості відбувається в результаті генерування нового знання та його конверсії в інновації. Вирішальну роль при цьому відіграє людський капітал. Екстракція вартості відбувається з уже формалізованим

знанням і передбачає одержання комерційного зиску, тобто доходу внаслідок застосування цього знання [14, с. 19].

Найбільший вплив на процеси формування і використання інтелектуального капіталу мають інституціональні фактори. Становлення нематеріальної економіки передбачає формування певного інституціонального середовища (взаємопов'язаної системи формальних та неформальних обмежень, що формує набір альтернатив для господарюючих суб'єктів), завдання якого полягає у мінімізації трансакційних витрат та ризиків інтелектуальної діяльності шляхом встановлення системи правил, норм, вимог та санкцій. Г. Клейнер проводить тонку «аналогію між інститутами як системами норм поведінки, що укорінилися, і знаннями як системами суспільно визнаних норм сприйняття, структурування, оцінки та інтерпретації інформації» [15, с. 212], обґрунтовує динамічний зв'язок між знаннями та інститутами у сучасній економіці. Саме інститути створюють умови для відтворення інтелектуального капіталу, визначають ефективність його формування на базі індивідуальних здібностей та впливають на рівень інтелектуальної активності.

Одним із базових інститутів є інститут власності. Поширення інтелектуальних видів діяльності зумовлює зміну відносин власності, появу її нових об'єктів, форм, способів реалізації. За своєю економічною природою інтелектуальна власність є формою економічних відносин щодо привласнення об'єктів інтелектуального капіталу і результатів інтелектуальної праці. О. Є. Рязанова підкреслює, що «власність на інтелектуальний продукт... виступає як єдність інтелектуальних здібностей суб'єкта інтелектуальної діяльності і результату цієї діяльності, що приносить дохід власнику в силу свого відчуження» [16, с. 37].

Як економічний інститут інтелектуальна власність встановлює норми обмежень і доступності об'єктів інтелектуального характеру та створює інституціональні основи формування й реалізації інтелектуального капіталу. Право інтелектуальної власності поєднує користування, володіння і розпорядження результатами інтелектуальної діяльності. Втім, слід зауважити, що реалізація цих правочинностей має певні особливості. Так, користування як отримання корисного ефекту від об'єктів інтелектуальної власності базується на взаємодії інтелекту творця і споживача (і виробництва, і споживання знань, інформації є суб'єкт-суб'єктними процесами). Тому іноді воно буває неможливим без участі автора як носія неформалізованого знання. Користування також передбачає відповідні інтелектуальні можливості споживача, адже вирішальним тут стає не можливість використання знань, інформації, а здатність їх ефективно застосовувати.

Володіння як фізичний господарський контроль над об'єктом власності теж обмежується нематеріальним та невідчужувальним характером інтелектуальних активів, а також можливістю інших суб'єктів користуватися і володіти ними з дозволу або навіть без дозволу власника.

Право розпорядження передбачає можливість вирішувати юридичну долю об'єкта власності. Щодо об'єктів інтелектуальної власності, то це, насамперед, можливість їх поширення (копіювання, тиражування). Воно може здійснюватися у товарній формі (визначається майновими відносинами автора або суб'єкта, якому він продає майнові права, та іншими суб'єктами з чіткою специфікацією правочинностей) та нетоварній (коли автор відчужує свій інтелектуальний продукт необмеженій кількості осіб, наприклад, шляхом публікування, які у свою чергу можуть користуватися, володіти та розпоряджатися цим продуктом). При цьому виникає суперечність: товарна форма привласнення інтелектуального продукту більшою мірою відповідає економічним інтересам його творця, але жорстко обмежує коло суб'єктів відносин інтелектуальної власності та реалізацію суспільного за своєю природою продукту. Юридичним засобом подолання цієї суперечності є загальноприйнята норма законів про інтелектуальну власність, яка передбачає певний строк дії патенту й авторських прав, після закінчення якого об'єкт інтелектуальної власності стає суспільним благом, загальнодоступним напрацюванням.

Специфіка відносин інтелектуальної власності визначає розподіл та привласнення інтелектуального доходу. Наймаючи працівника, фірма привласнює його інтелектуальний капітал разом із його робочою силою, тобто у фірми виникає монополія власності як об'єкт господарювання. Особа-носій інтелектуального капіталу не має фактичного статусу його власника, оскільки така власність юридично не закріплена. Монополія приватної власності працівника на інтелектуальний капітал може виникнути за появи об'єктивованих результатів інтелектуальної діяльності, що підлягають комерціалізації та специфікації прав власності. Тоді фірма буде сплачувати фахівцю як носію і власнику інтелектуального капіталу певну винагороду як оплату знань, інституційними формами якої можуть бути заробітна плата, відсоток від прибутку, паушальні платежі, роялті, гонорари. Якщо ж відбувається порушення балансу між монополією приватної власності працівника на свій інтелектуальний капітал і монополією фірми на нього як об'єкт господарювання на користь останньої, то загострюється суперечність між індивідуальним характером створення і суспільним характером привласнення доходу на інтелектуальний капітал.

Особливості інтелектуального капіталу як головного фактора виробництва обумовлюють перехід до якісно нової суспільно-економічної системи. Це знаходить прояв у трансформації соціально-економічних відносин, насамперед, як було показано, відносин власності, а також:

– у зміні характеру праці. Невідчуженість інтелектуального капіталу від людини обумовлює нову роль працівника: людина перетворюється із суб'єкта праці на суб'єкт творчості. «Замість продавця висококваліфікованої робочої сили вона стає продавцем індивідуального, інтелектуального продукту. В ре-

зультаті знижується роль найманого працівника, тоді як зростає значення працівника як рівноправного учасника мобільних асоціацій товаровиробників» [17, с. 14]. Дослідники відзначають «відродження ремісництва» з його інститутами майстерності, учнівства, наставництва, відхід від вузької спеціалізації, перехід до епохи транспрофесіоналів [18]. Професіоналізм у постіндустріальному суспільстві пов'язується не тільки і не стільки з професійними вміннями та навичками працівника, але й з його особистими якостями: здатністю гнучко реагувати на ситуацію, ініціативністю, відповідальністю, мобільністю, толерантністю, інтелектуальною самодостатністю;

– у демократизації відносин власності. Приватна власність втрачає свою значущість, більш затребуваними стають асоційовані форми власності;

– у послабленні конкуренції у традиційному розумінні. Лавиноподібність процесу нарощування знань спонукає підприємства, які вже не спроможні охопити весь спектр необхідних інновацій, до поглиблення спеціалізації водночас із посиленням кооперування у формі технологічних альянсів, мереж, через укладання контрактів з дослідницькими центрами, шляхом залучення спеціалізованих інтелектуальних послуг тощо [19]. Конкурентне заміщення (боротьба економічних суб'єктів, спрямована на витіснення суперника з ринку) трансформується у конкурентне доповнення — стратегічну взаємодію, що передбачає не поглинання та злиття фірм, а синхронізацію темпів та траєкторій їх розвитку;

– у появі нових форм взаємодії економічних суб'єктів — щільної міжсуб'єктної взаємодії, формуванні гнучкої мережевої структури економіки, виникненні «нових» фірм — мережевих, віртуальних, інтелектуальних, таких, що самонавчаються;

– у зрушеннях у соціальній структурі суспільства, підвищенні функціонально-професійної мобільності, формуванні нових соціальних статусів. Як зазначає А. Чухно, «суспільство стає все більш поліфонічним (тобто таким, у якому різні професійні групи мають політичний голос і певний вплив), згладжуються контрасти, руйнуються межі, з'являються різні змішані, перехідні групи» [1]. З'являється новий суспільний прошарок — працівники-інтелектуали. Водночас виникає нова форма соціального розшарування, зумовлена різницею соціальних статусів людей залежно, насамперед, від стану їх здоров'я і рівня освіти. Адже ці характеристики визначають здатність людини засвоювати інформацію, перетворювати її на знання, використовувати його для розвитку та реалізації інтелектуального капіталу. Таке розшарування є більш небезпечним, ніж майнова нерівність, яку можна пом'якшити через перерозподільні процеси. Інтелектуальні ресурси не можуть бути ні відчужені, ні перерозподілені, тому економічна підтримка незахищених верств населення стає неефективною.

Висновки. В умовах формування нематеріальної економіки інтелектуальний капітал стає домінуючим та синергетичним (таким, що розширює можливості використання інших ресурсів інноваційним способом) фактором розвитку. Саме особливості його формування і реалізації зумовлюють перехід до якісно нового етапу економічного розвитку, що знаходить прояв у зміні характеру праці, трансформації соціально-економічних відносин, насамперед, відносин власності, появи нових форм взаємодії економічних суб'єктів, зрушеннях у соціальній структурі суспільства. Для інтенсифікації і підвищення ефективності цього еволюційного процесу вкрай важливим є формування відповідного інституціонального середовища, яке б забезпечувало продуктивну взаємодію економічних суб'єктів щодо генерації, поширення, обміну і використання знань, сприяло їх комерціалізації та капіталізації.

Наслідком недостатньої інституціоналізації процесів відворення інтелектуального капіталу стає: 1) загострення суперечностей між індивідуальним характером створення і суспільним характером привласнення доходу на інтелектуальний капітал; між статусом найманого працівника і статусом суб'єкта інтелектуальної праці як власника людського й інтелектуального капіталу; між заробітною платою й оплатою знань як доходом на інтелектуальний капітал; 2) виникнення диспропорцій між сферами створення інтелектуальних ресурсів (освіта, наука, охорона здоров'я) і сферами формування і реалізації інтелектуального капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка [Електронний ресурс] : підручник ; за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. – К. : Знання, 2010. – 687 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/ekonomika/institutsionalno-informatsiyna_ekonomika_-_chuhno_aa.
2. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. Стюарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 388–392.
3. Свейбі К. Теорія фірми, основаної на знаннях [Електронний ресурс] / К. Свейбі. – Режим доступу: <http://www.pandia.ru/text/77/212/94677.php>.
4. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг. – СПб. : Наука, 2001. – 288 с.
5. Эдвинссон Л. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании / Л. Эдвинссон, М. Мэлоун // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 429–447.
6. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia – Наука, 1998. – 639 с.

7. Климов С. М. Интеллектуальные ресурсы общества : монография / С. М. Климов. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2002. – 199 с.
8. Базилевич В. Д. Интеллектуальна власність: креативи метафізичного пошуку : монографія / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. – К. : Знання, 2008. – 687 с.
9. Гава Ю. В. Структура інтелектуального капіталу / Ю. В. Гава // Науково-технічна інформація. – 2006. – №3. – С. 29–32.
10. Грішнова О. Інтелектуальний капітал України: інтегральна оцінка й порівняльний аналіз / О. Грішнова, А. Козловський // Україна: аспекти праці. – 2014. – №1. – С. 3–9.
11. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом : монографія / О. В. Кендюхов. – Донецьк : ДонУЕП, 2008. – 359 с.
12. Марченко О. С. Національна інноваційна система як інтегратор знань / О. С. Марченко, О. В. Ярмак. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 212 с.
13. Стрелец И. А. Сетевая экономика / И. А. Стрелец. – М. : Эксмо, 2006. – 208 с.
14. Шовкун І. А. Інтелектуальний ресурс економічного розвитку / І. А. Шовкун // Економ. теорія. – 2007. – №2. – С. 14–33.
15. Клейнер Г. Б. Эволюция институциональных систем / Г. Б. Клейнер. – М. : Наука, 2004. – 240 с.
16. Рязанова О. Е. Интеллектуальный капитал в системе экономических категорий / О. Е. Рязанова // Эконом. науки. – 2011. – 6 (79). – С. 36–38.
17. Акерман Е. Н. Особенности трансформации социально-экономических отношений в условиях развития «новой экономики» / Е. Н. Акерман // Вестн. Том. гос. ун-та. – Серия: Экономика. – 2011. – №2 (14). – С. 11–17.
18. Шевченко Л. С. Вища освіта в епоху транспрофесіоналів / Л. С. Шевченко // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Економічна теорія та право. – 2011. – №3 (6). – С. 7–14.
19. Экономика знаний и инноваций: перспективы России [Электронный ресурс] / под ред. А. В. Бугалина. – М., 2008. – Режим доступа: istina.msu.ru/media/.../Ekonomika_znani_i_innovacii_maket_knigi.doc.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2014.

О. А. НАБАТОВА

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ

В статье раскрыта социально-экономическая природа интеллектуального капитала, выявлены особенности его формирования и реализации в условиях становления нематериальной экономики. Проанализированы институциональные аспекты фор-

мирования интеллектуального капитала. Определены причины недостаточного уровня капитализации интеллектуального потенциала Украины.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, нематериальная экономика, интеллектуальная собственность, интеллектуальный труд, капитализация знаний.

O. A. NABATOVA

Ph. D. in Economics, asosiate Professor of the Economic Theory Department, Yaroslav the Wise National Law Yniversity, Kharkiv

SOCIO-ECONOMIC NATURE OF INTELLECTUAL CAPITAL AND PROBLEMS OF ITS INSTITUTIONALIZATION

Problem setting. The intangible economy appears in consequence of a change of correlation and a role of different factors of production in economic development. Intellectual capita being capitalized knowledge becomes a motion power and the main productive resource of the intangible economy. Social and economic nature of intellectual capital and peculiarities of its functioning stipulate transformation of productive relationships and, primarily, relationships of ownership.

Recent research and publications analysis. Fundamental basics of the theory of intellectual capital were grounded by T. Stewart, K. Sveiby, E. Brooking, L. Edvinsson, V. Inozemtsev, S. klimov etc. Problems of formation and management of intellectual capital of a firm are considered in working papers of V. Bazylevych, Yu. Gava, A. Kendiuhov, O. Marchenko, L. Fedulova, A. Chuhno and other Ukrainian scientists. However, the institutional basics of intellectual capital formation have been insufficiently researched.

Paper objective. The objective of the article is presentation of social and economic nature of intellectual capital, determination of its role in formation of the intangible economy, analysis of the peculiarities of its institutionalization.

Paper main body. Knowledge and information having attributes of social and network commodities are basic components of intellectual resources. Intellectual resources are characterized by a set of the peculiarities: an intangible character, inalienability, uncompetitiveness, self-increase in the process of consumption, and non-aditivity. Intellectual capital is, firstly, researched at levels of an individual, a firm, and a society and is, secondly, defined as an internally structured category containing human, organizational, and client capital. Formation and realization of intellectual capital occur on the basis of usage of intellectual resources in the process of new value production, creation of an intellectual product, and profit gaining. The institutional environment determining conditions of reproduction of intellectual capital, efficiency of its formation on the basis of the individual peculiarities, and a level of an intellectual activity, influences these processes.

Conclusions of the research. The peculiarities of formation and realization of intellectual capital as a leading factor of the modern economic development stipulate changes of labor nature, transformation of social and economic relationships, appearance of new forms of correlation of economic subjects, and changes in a society structure. Institutions of the intangible economy should provide comprehensive correlation of entities in the processes of creation, capitalization and commercialization of knowledge. Causes of an insufficient level of capitalization of intellectual potential of Ukraine include: 1) disproportions between areas of formation of intellectual resources and intellectual capital; 2) a small share of high-technological industries in the structure of the economy; 3) a low level of an innovative activity of entities; 4) a high level of social and economic differentiation of population; 5) a low level of institutionalization of the knowledge commercialization process.

The main abstract of a paper

Abstract. Social and economic nature of intellectual capital is presented in the article. The author determined the peculiarities of its formation and realization under conditions of development of the intangible economy. The institutional aspects of intellectual capital formation are analyzed. The causes of an insufficient level of capitalization of intellectual capital of Ukraine are determined.

Key words: intellectual capital, intangible economy, intellectual ownership, intellectual labor, capitalization of knowledge.